

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ФАКУЛЬТЕТ ЦИВІЛЬНОЇ ТА ГОСПОДАРСЬКОЇ ЮСТИЦІЇ

КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

17.11.2023 № 14-36

на № 387/0/26-23 від 16.10.2023

Судді Великої Палати

Верховного Суду

Власову Ю.Л.

Шановний Юрію Леонідовичу!

У відповідь на Ваш лист на № 387/0/26-23 від 16 жовтня 2023 року надсилаю обґрунтований науковий висновок щодо наступних питань:

1. З якого моменту набуті боржником від кредитора грошові кошти вважаються безпідставно набутим майном відповідно до норм статті 1212 Цивільного кодексу України?

2. Коли саме у боржника виникло зобов'язання повернути кредитору безпідставно отримані кошти?

3. В який саме строк боржник повинен був виконати зобов'язання з повернення кредитору безпідставно отриманих коштів?

4. З якого моменту зобов'язання боржника з повернення кредитору безпідставно отриманих коштів вважається простроченим, що дає останньому право нарахувати на

вказану суму інфляційні втрати та три проценти річних відповідно до частини другої статті 625 Цивільного кодексу України?

5. Чи впливає на визначення майна (грошових коштів) безпідставно набутих здійснення такої юридичної кваліфікації судовим рішенням під час вирішення спору щодо їх повернення та чи слід ототожнювати таке судове рішення із чинником, який зумовлює відпадиння підстави набуття спірного майна?

6. З яким юридичним фактом або сукупністю юридичних фактів пов'язаний початок прострочення боржника в розумінні приписів статті 625 ЦК України у спірних правовідносинах пов'язаних з безпідставним набуттям майна (грошових коштів) (стаття 1212 Цивільного кодексу України):

1) з датою перерахування грошових коштів;

2) з датою закінчення спливу семиденного строку після пред'явлення вимоги в порядку визначеному статтею 530 ЦК України;

3) з датою набрання законної сили відповідним рішенням суду;

4) інший варіант?

Додаток: науковий висновок – 9 сторінки.

Д.ю.н., професор, член

Науково-консультативної ради

Верховного Суду

Євген ХАРИТОНОВ

НАУКОВИЙ ВИСНОВОК

(щодо звернення судді Великої Палати Верховного Суду Власова Ю.Л. у справі №910/3831/22, провадження №12-45гс23)

Науковий висновок підготовлений за результатами аналізу норм Конституції України, Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, інших нормативно-правових актів, а також практики застосування законодавства, яке регулює відповідні відносини, та результатів сучасних наукових досліджень.

Розглянувши надане звернення судді Великої Палати Верховного Суду Власова Ю.Л. у справі №910/3831/22, провадження №12-45гс23, виходячи із власних поглядів та сучасного рівня розвитку науки, не заперечуючи та не стверджуючи наведені у зверненні та доданих документах обґрунтування, зазначаємо, що при вирішенні визначеного кола питань варто врахувати наступне.

1. З якого моменту набуті боржником від кредитора грошові кошти вважаються безпідставно набутим майном відповідно до норм статті 1212 Цивільного кодексу України?

Відповідно ст. 1212 Цивільного кодексу України особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала. Положення глави 83 Цивільного кодексу України застосовуються незалежно від того, чи безпідставне набуття або збереження майна було результатом поведінки набувача майна, потерпілого, інших осіб чи наслідком події. Положення глави 83 Цивільного кодексу України застосовуються також до вимог про:

- 1) повернення виконаного за недійсним правочином;
- 2) витребування майна власником із чужого незаконного володіння;
- 3) повернення виконаного однією із сторін у зобов'язанні;

4) відшкодування шкоди особою, яка незаконно набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи.

Відповідно ч.1,2 ст. 509 Цивільного кодексу України зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Зобов'язання виникають з підстав, встановлених статтею 11 Цивільного кодексу України.

Відповідно ст. 11 Цивільного кодексу України цивільні права та обов'язки виникають із дій осіб, що передбачені актами цивільного законодавства, а також із дій осіб, що не передбачені цими актами, але за аналогією породжують цивільні права та обов'язки. Підставами виникнення цивільних прав та обов'язків, зокрема, є: 1) договори та інші правочини; 2) створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності; 3) завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі; 4) інші юридичні факти. Цивільні права та обов'язки можуть виникати безпосередньо з актів цивільного законодавства. У випадках, встановлених актами цивільного законодавства, цивільні права та обов'язки виникають безпосередньо з актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим або органів місцевого самоврядування. У випадках, встановлених актами цивільного законодавства, цивільні права та обов'язки можуть виникати з рішення суду. У випадках, встановлених актами цивільного законодавства або договором, підставою виникнення цивільних прав та обов'язків може бути настання або ненастання певної події.

З огляду на наведене вище правильною відповіддю на питання звернення: «З якого моменту набуті боржником від кредитора грошові кошти вважаються безпідставно набутим майном відповідно до норм статті 1212 Цивільного кодексу України?» вважаємо – «Моментом виникнення зобов'язання у зв'язку з

набуттям, збереженням майна без достатньої правової підстави є момент набуття майна або його збереження у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави».

2. Коли саме у боржника виникло зобов'язання повернути кредитору безпідставно отримані кошти?

Відповідно ст. 530 Цивільного кодексу України якщо у зобов'язанні встановлений строк (термін) його виконання, то воно підлягає виконанню у цей строк (термін). Зобов'язання, строк (термін) виконання якого визначений вказівкою на подію, яка неминуче має настати, підлягає виконанню з настанням цієї події. Якщо строк (термін) виконання боржником обов'язку не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги, кредитор має право вимагати його виконання у будь-який час. *Боржник повинен виконати такий обов'язок у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не впливає із договору або актів цивільного законодавства.*

З огляду на наведене вище правильною відповіддю на питання звернення: «Коли саме у боржника виникло зобов'язання повернути кредитору безпідставно отримані кошти?» вважаємо – «Моментом виникнення зобов'язання у зв'язку з набуттям, збереженням майна без достатньої правової підстави є момент набуття майна або його збереження у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави. При цьому боржник повинен виконати обов'язок (строк (термін) виконання зобов'язання) в цьому зобов'язанні у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги».

3. В який саме строк боржник повинен був виконати зобов'язання з повернення кредитору безпідставно отриманих коштів?

Відповідно ст. 530 Цивільного кодексу України якщо у зобов'язанні встановлений строк (термін) його виконання, то воно підлягає виконанню у цей строк (термін). Зобов'язання, строк (термін) виконання якого визначений вказівкою на подію, яка неминуче має настати, підлягає виконанню з настанням цієї події. Якщо строк (термін) виконання боржником обов'язку не встановлений

або визначений моментом пред'явлення вимоги, кредитор має право вимагати його виконання у будь-який час. *Боржник повинен виконати такий обов'язок у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не впливає із договору або актів цивільного законодавства.*

З огляду на наведене вище правильною відповіддю на питання звернення: «В який саме строк боржник повинен був виконати зобов'язання з повернення кредитору безпідставно отриманих коштів?» вважаємо – «Боржник повинен виконати обов'язок (строк (термін) виконання зобов'язання) в цьому зобов'язанні у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги».

4. З якого моменту зобов'язання боржника з повернення кредитору безпідставно отриманих коштів вважається простроченим, що дає останньому право нарахувати на вказану суму інфляційні втрати та три проценти річних відповідно до частини другої статті 625 Цивільного кодексу України?

Відповідно ч.1 ст. 612 Цивільного кодексу України боржник вважається таким, що прострочив, якщо він не приступив до виконання зобов'язання або не виконав його у строк, встановлений договором або законом.

Відповідно ст. 530 Цивільного кодексу України якщо у зобов'язанні встановлений строк (термін) його виконання, то воно підлягає виконанню у цей строк (термін). Зобов'язання, строк (термін) виконання якого визначений вказівкою на подію, яка неминуче має настати, підлягає виконанню з настанням цієї події. Якщо строк (термін) виконання боржником обов'язку не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги, кредитор має право вимагати його виконання у будь-який час. Боржник повинен виконати такий обов'язок у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не впливає із договору або актів цивільного законодавства.

Відповідно ст. 1214 Цивільного кодексу України особа, яка набула майно або зберегла його у себе без достатньої правової підстави, зобов'язана відшкодувати всі доходи, які вона одержала або могла одержати від цього майна з часу, коли ця особа дізналася або могла дізнатися про володіння цим майном

без достатньої правової підстави. З цього часу вона відповідає також за допущене нею погіршення майна. Особа, яка набула майно або зберегла його у себе без достатньої правової підстави, має право вимагати відшкодування зроблених нею необхідних витрат на майно від часу, з якого вона зобов'язана повернути доходи. У разі безпідставного одержання чи збереження грошей нараховуються проценти за користування ними (стаття 536 цього Кодексу).

При цьому, варто зазначити, що в юридичній літературі висловлювалася також думка про те, що «пряме посилання у ч. 2 ст. 1214 ЦК на ст. 536 ЦК означає, що в силу ч. 2 ст. 1057, ч. 2 ст. 1054 ЦК розмір процентів при цьому має визначатись відповідно до ч. 1 ст. 1048 ЦК (а не ч. 2 ст. 625 ЦК). Отже, розмір процентів визначається на рівні ставки Національного банку України на день, за який нараховуються проценти»¹.

При цьому відповідно до ст. 536 Цивільного кодексу України *за користування чужими грошовими коштами боржник зобов'язаний сплачувати проценти, якщо інше не встановлено договором між фізичними особами* Розмір процентів за користування чужими грошовими коштами встановлюється договором, законом або іншим актом цивільного законодавства.

З огляду на наведене вище правильною відповіддю на питання звернення: «З якого моменту зобов'язання боржника з повернення кредитору безпідставно отриманих коштів вважається простроченим, що дає останньому право нарахувати на вказану суму інфляційні втрати та три проценти річних відповідно до частини другої статті 625 Цивільного кодексу України?» вважаємо – «Боржник вважається таким, що прострочив зобов'язання у зв'язку з набуттям, збереженням майна без достатньої правової підстави, якщо він не приступив до виконання зобов'язання або не виконав його у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги. Щодо вирішення питання відносно права

¹ Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України: [в 4 т.] / А.Г. Ярема, В.Я. Карабань, В.В. Кривенко, В.Г. Ротань. – Т.2 – К А.С.К.; Севастополь. Ін-т юрид. дослідж., 2004 – 864 с., с. 765.

кредитора нарахувати на вказану суму інфляційні втрати та три проценти річних відповідно до частини другої статті 625 Цивільного кодексу України вважаємо за можливе при цьому врахувати думку, щодо якої «пряме посилення у ч. 2 ст. 1214 ЦК на ст. 536 ЦК означає, що в силу ч. 2 ст. 1057, ч. 2 ст. 1054 ЦК розмір процентів при цьому має визначатись відповідно до ч. 1 ст. 1048 ЦК (а не ч. 2 ст. 625 ЦК). Отже, розмір процентів визначається на рівні ставки Національного банку України на день, за який нараховуються проценти»². У випадку врахування зазначеної думки та вимог положень статті 536 та статті 1214 Цивільного кодексу України можна дійти висновку, що особі, яка набула гроші або зберегла їх у себе без достатньої правової підстави, нараховуються проценти за користування ними з часу, коли ця особа дізналася або могла дізнатися про володіння цим майном без достатньої правової підстави».

5. Чи впливає на визначення майна (грошових коштів) безпідставно набутих здійснення такої юридичної кваліфікації судовим рішенням під час вирішення спору щодо їх повернення та чи слід ототожнювати таке судове рішення із чинником, який зумовлює відпадиння підстави набуття спірного майна?

Відповідно ст. 1212 Цивільного кодексу України особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала. Положення глави 83 Цивільного кодексу України застосовуються незалежно від того, чи безпідставне набуття або збереження майна було результатом поведінки набувача майна, потерпілого, інших осіб чи наслідком події. Положення глави 83 Цивільного кодексу України застосовуються також до вимог про:

² Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України: [в 4 т.] / А.Г. Ярема, В.Я. Карабань, В.В. Кривенко, В.Г. Ротань. – Т.2 – К.А.С.К.; Севастополь. Ін-т юрид. дослідж., 2004 – 864 с., с. 765.

- 1) повернення виконаного за недійсним правочином;
- 2) витребування майна власником із чужого незаконного володіння;
- 3) повернення виконаного однією із сторін у зобов'язанні;
- 4) відшкодування шкоди особою, яка незаконно набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи.

З огляду на наведене вище правильною відповіддю на питання звернення: «Чи впливає на визначення майна (грошових коштів) безпідставно набутих здійснення такої юридичної кваліфікації судовим рішенням під час вирішення спору щодо їх повернення та чи слід ототожнювати таке судове рішення із чинником, який зумовлює відпадіння підстави набуття спірного майна?» вважаємо – «Підставою виникнення зобов'язання у зв'язку з набуттям, збереженням майна без достатньої правової підстави є юридичний факт набуття майна або його збереження у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави. Визначене в запитанні судове рішення не є підставою виникнення зобов'язання у зв'язку з набуттям, збереженням майна без достатньої правової підстави».

6. З яким юридичним фактом або сукупністю юридичних фактів пов'язаний початок прострочення боржника в розумінні приписів статті 625 ЦК України у спірних правовідносинах пов'язаних з безпідставним набуттям майна (грошових коштів) (стаття 1212 Цивільного кодексу України):

- 1) з датою перерахування грошових коштів;
- 2) з датою закінчення спливу семиденного строку після пред'явлення вимоги в порядку визначеному статтею 530 ЦК України;
- 3) з датою набрання законної сили відповідним рішенням суду;
- 4) інший варіант?

З огляду на наведене вище правильною відповіддю на питання звернення: «З яким юридичним фактом або сукупністю юридичних фактів пов'язаний початок прострочення боржника в розумінні приписів статті 625 ЦК України у

спірних правовідносинах пов'язаних з безпідставним набуттям майна (грошових коштів) (стаття 1212 Цивільного кодексу України):

- 1) з датою перерахування грошових коштів;
- 2) з датою закінчення спливу семиденного строку після пред'явлення вимоги в порядку визначеному статтею 530 ЦК України;
- 3) з датою набрання законної сили відповідним рішенням суду;
- 4) інший варіант?»

вважаємо – «Боржник вважається таким, що прострочив зобов'язання у зв'язку з набуттям, збереженням майна без достатньої правової підстави, якщо він не приступив до виконання зобов'язання або не виконав його у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги. Щодо вирішення питання відносно права кредитора нарахувати на вказану суму інфляційні втрати та три проценти річних відповідно до частини другої статті 625 Цивільного кодексу України вважаємо за можливе при цьому врахувати думку, щодо якої «пряме посилання у ч. 2 ст. 1214 ЦК на ст. 536 ЦК означає, що в силу ч. 2 ст. 1057, ч. 2 ст. 1054 ЦК розмір процентів при цьому має визначатись відповідно до ч. 1 ст. 1048 ЦК (а не ч. 2 ст. 625 ЦК). Отже, розмір процентів визначається на рівні ставки Національного банку України на день, за який нараховуються проценти»³. У випадку врахування зазначеної думки та вимог положень статті 536 та статті 1214 Цивільного кодексу України можна дійти висновку, що особі, яка набула гроші або зберегла їх у себе без достатньої правової підстави, нараховуються проценти за користування ними з часу, коли ця особа дізналася або могла дізнатися про володіння цим майном без достатньої правової підстави».

Зазначене може вважатися концептуальним підґрунтям для вирішення поставлених у зверненні питань.

Висновок підготований членом НКР д.ю.н., проф. Є. Харитоновим

³ Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України: [в 4 т.] / А.Г. Ярема, В.Я. Карабань, В.В. Кривенко, В.Г. Ротань. – Т.2 – К А.С.К.; Севастополь. Ін-т юрид. дослідж., 2004 – 864 с., с. 765.

за участі к.ю.н., доцента, доцента кафедри цивільного права НУ ОЮА
М.В. Матійко.